

TIENDE JAARGANG No. 1

AUGUSTUS 1932

DE

NEDERMAAS

LIMBURG'S GEILLUSTREERD MAANDBLAD

Onder Hoofdredactie van Mr. E. FRANQUINET, Rijksweg C 125, Gulpen

Mederedactie.

Dr. FELIX RUTTEN, Heerlen en
Kap. AD. WELTERS, Maastricht.

Uitgave van

DRUKKERIJ v.h. CL. GOFFIN
Nieuwstraat 9 Maastricht

Prijs per aflevering fl. 0.40 — per 12 afleveringen franco per post fl. 4.—
bij vooruitbetaling (voor buitenland verhoogd met porto).

MEDEWERKERS: Th. Dorren, Dr. J. van Gils, Paul van Hoensbroek, Jean Jacobs, Dr. E. Jaspar, Math. Kemp, Dr. H. Knippenberg, Marie Koenen, Gerh. Krekelberg, W. Lenaers, G. Lemmens, Mercator Heerlenensis, Frans van der Merwede, M. Molenaar, H. Mosmans C&S, Mr. P. L. Müller, Jef Notermans, Steph. Peeters, H. Roumen, Dr. A. Schillings, J. Timmers Jr., J. D. H. v. Uden, J. Verzijl, A. Wehrens, Jos. v. Wessem en anderen.

OFFICIEEL ORGAAN VAN DE Z. L. V. V. V.

INHOUD: Illustratie: „In het Geuldal bij Meerssen”. — Mr. P. L. MÜLLER, Uit de geschiedenis van Limburg. De vesting Venlo. — JOE VAN HERCK, Verzen van Limburgers. Fons Vitae. — AD. WELTERS, Een Reus in de O. L. Vrouwekerk te Maastricht. — PAUL VAN H. Gedichten in dialect. De Berg va Limburg. — JAN VERZIJL, Gedenkwaardige Limburgers. De Kunstschilder Theodore Schaepekens. — Illustratie: „Waar is dit?” — Boekbespreking. — Officieele Mededeelingen der Z. L. V. V. V. — Illustratie: „Schilderachtig Limburg. Waar Geul en Gulp samenvloeien”.

UIT HET WEST-LIMBURGSCH MOLENLAND

I.

ALGEMEEN GEDEELTE.

In het Februari- en Maartnummer 1930 van dit tijdschrift gaven we reeds een korte bespreking van veertien windgraanmolens, staande in de gemeenten Stramproy, Weert en Nederweert. Thans gaan we met de bespreking en publiceering van nieuwe molenplaatjes door. Een molen te Laar-Weert en een andere te Leveroy-Nederweert behoorden eigenlijk al thuis in onze eerste reeks; daarom zijn deze nu het eerst aan de beurt. Vervolgens gaan we kijken wat de dorpen Kelpen-Oler-Grathem, Baexem, Hunsel en het vlek Thorn op dit gebied presteeren.

Mijn bezoek, aan die plaatsen tot bovenstaand doeleinde gebracht, herinnert me aan die heerlijke zomerdagen toen ik fietste over den landweg van Laar naar Rosveld — dagen, waarop tallooze witte klaverbloempjes in het helle zonlicht te baden stonden en de werkbijen hun naam gestand en eer aan deden; mijn bezoek aan die plaatsen herinnert me de stoffige en gespremte kunstwegen waarop me de automobilisten voorbijspoedden, met en zonder signaal te geven, conform de gewoonte; en, ik heb geen reden het te verzwijgen: dat bezoek aan die plaatsen, met hun veldwegeltjes en paadjes gelijk elders overal, herinnert me aan zoo menig vliegje of mogelijk torretje, hetwelk in m'n oogen een plotselingen dood vond... Onbewust van het naderend gevaar dansten soms insecten op den zoom van het rijpend graangewas: och, ze kunnen het immers niet helpen dat hun waanzinnige dans misschien de aanleidende oorzaak zal zijn van eenige downs in deze regelen... Neen! ik mag eventueele tekortkomingen niet op redelooze schepseltjes schuiven, want, had ik niet over die veldpaden gerden, wis kreeg ik dan ook van zoo menige goedgevulde korenaar geen onzachte streeling over m'n slapen...

Zoo komen we dan ter zake. Uit het voorgaande blijkt echter wel eenigszins, dat schrijvers zijn als zijderupsen: zij leven van bladen!

II.

MOLENS IN WEST-LIMBURG.

Afbeelding 1. Bergmolen en molenaarswoning te Laar-Weert, gezien uit het Z.O. Deze molen heeft aan twee wieken zelfzwichting. Een ferme steenenstapeling die weinig spiraalvormig verloopt. Langs de westkant gecement. De windmolen van Laar werd gebouwd in 1903—04. Bij de voltooiing moet het er vroolijk zijn toegegaan. Dit is ook goed te verklaren, want in onzen tijd stellen nog velen meer belang in 'n anker bier dan in 'n tocht naar de stratosfeer, terwijl bier bovendien voor dertig jaar nog de godendrank was. Ja, er werd toen gedronken, om geen ander woord te gebruiken, alsof het leven der

1. BERGMOLEN TE LAAR-WEERT

deelnemers aan het festijn van gerstenat afhankelijk ware : „Herbergske, tap op ! Bier, bier moet er wezen, bier, bier moet er zijn ! !”

Afbeelding 2. Bergmolen en molenaarshuis te Leveroy-Nederweert, gezien van het Z.O. Tusschen de loods en de woning is het torentje van Leveroy's mooie kerk, waarvan een deskundige vroeger al uitvoerig in dit tijdschrift verteld heeft, nog heel even op den achtergrond zichtbaar. Deze molen is geteerd. Niet zonder moeite kon ik deszelfs leeftijd bij benadering achterhalen. Na eenig gehaspel lukte het een adres los te krijgen van iemand die méér van den molen moest weten, en met die wetenschap gewapend klopte ik ergens in Leveroy aan. Een meisje van een jaar of veertien begreep terstond mijn vraag en antwoordde : „O ja, die iemand is zeker grootvader !”

Nadat „Grootvader” aan het woord was geweest, heb ik nog wat moeten cijferen en toen maar voorloopig vastgesteld dat de windmolen van Leveroy omstreeks 1850 werd gebouwd.

Afbeelding 3. Bergmolen en molenaarswoning te Weert-Roeven, met haver-veld op den voorgrond, gezien uit het Z. De molenaar van Roeven meent dat zijn molen gebouwd is omstreeks 1870. De eenigste bijzonderheid die ik voorts ter plaatse kon inpalmten was, dat een foto van „De Molen aan den Roeverder landweg” al vroeger in een geïllustreerd weekblad had gestaan... Een mager botje nietwaar ?

Afbeelding 4. Bergmolen te Kelpen-Nederweert, met een roggeveld op den voorgrond. Ofschoon het, tot heden kerkloos, dorpje Kelpen geen deel is van de gemeente Nederweert, behoort de molen eigenlijk tot Kelpen, al staat

2. BERGMOLEN TE LEVEROY

3. BERGMOLEN TE WEERT-ROEVEN

4. BERGMOLEN
TE KELPEN-NEDERWEERT

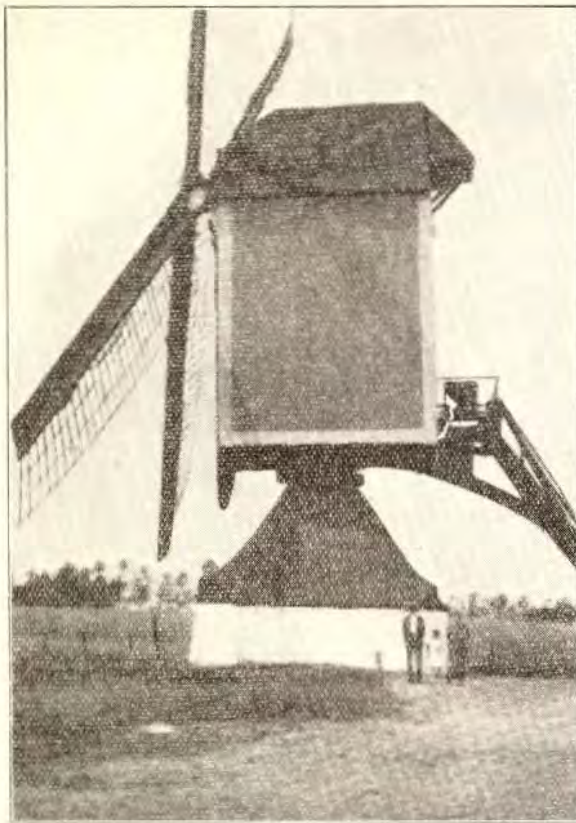
6. STEENEN BERGMOLEN
TE HUNSEL

hij op het gebied van Nederweert ! Met zoo'n geval weet ikzelf ook niet al te bestig weg mee...

Deze molen dan, ten gerieve der Kelpensche boeren, werd gebouwd in 1902. In Mei 1915 werd hij grootendeels door brand verwoest. De herbouw is op dit plaatje te onderscheiden met z'n ongewone spiraalvorm vlak onder de kap. Afbeelding 5. Standdaarmolen te Ell. Een heel ander en ook wel mooier type. Gezien uit het O. De molen is niet zoo groot van stuk, of misschien lijkt hij slechts kleiner, wijl hij op de vlakte staat, in tegenstelling met de standdaarmolen van Stramproy, die op een verhevenheid troont.

Het mooie molentje van Ell werd in 1802 gebouwd. Het typische van dezen molen en van vrijwel alle standdaarmolens staande langs en ten zuiden der Maas, — Limburg, Noord-Brabant en de Belgische Kempen — is wel het luifeltje aan de kap. Op ons plaatje goed zichtbaar met de steunbalkjes. Vast hebben die luifels een tijd als onmisbaar versiersel gegolden ; wijl ze elders in ons land en bij z'n bureen niet worden aangetroffen, staaft dit wel de bewering : smaken verschillen, en is dit kenmerk zuiver Zuid-Nederlandsch, wanneer ik mijn bereisde zegsman mag gelooven.

Wanneer ik er hier geen melding van maakte, zoudt U het mogelijk nooit hebben achterhaald dat ik den molenaar van Ell zijn middagdutje afhandig

5. STANDAARDMOLEN TE ELL

De Uffelse is dus wel een zeer oude molen ; dit terloops.

(Wordt vervolgd).

maakte, of beter, verstoorde... Zonder moeite kreeg ik echter zijn verkleind beeld op het prentje op dien heeten windstillen dag... Maar naar Hunsel zou hij me toch niet willen vergezellen, want dra zocht hij weer de schaduw op en liet me zwemmen in de onmetelijke broeikas...

Afbeelding 6. Steenen bergmolen te Hunsel, gezien van het N.O., dus van den weg van Ell af. Deze molen werd gebouwd in 1869—'70. Heel wat jonger is dit bouwwerk dan de watermolen „de Uffelse”, eveneens te Hunsel. In mergelsteenen van het molenhuis vond ik n.l. onder meer de volgende krassen : Anno 1681 J. K. Th. W., Antonius Luis 1717, T. K. 1825, P. V. H. 1902. In den voor-gevel van het woonhuis C. R. 1875, voorzijde woonhuis 1882.

W. LENAERS.

UIT HET WEST-LIMBURGSCHE MOLENLAND

(Vervolg en slot).

Afbeelding 7. Steenen bergmolen te Thorn, gezien van uit het Westen. Rechts op den achtergrond de kerktoeren van Thorn. Op den voorgrond der foto rijpende halmgewassen, die door zware bemesting tegen de vlakke zijn gegaan, zoodat ik er door wandelen kon zonder de veldvruchten te beschadigen. De molen van Thorn werd gebouwd in 1865; vijf en twintig jaren daar-

7. STEENEN BERGMOLEN TE THORN

voor schijnt reeds met materiaal van dien molen te zijn gemalen te Thorn ter plaatse genaamd „de Mutert“.

Afbeelding 8. Steenen grondmolen (zonder berg) te Wessem, gezien van uit het Z. In „De Nieuwe Koerier“ van 8 October 1932 staat ook een plaatje van Wessem's molen, waaronder J. H. schrijft: „een der oudste Limburgsche molens“. Iets vreemd klinkt het, dat de schrijver in hetzelfde artikel tevens de molen van Wessem met eenige jongere bouwsels, als Thorn en Hunsel, in één adem noemt. — De molen van Wessem is vast zoo jong niet meer! Dit is meteen aan den bouwtrant te zien. In den Franschen tijd bestond hij reeds, doch stond toen wel eenigen tijd zonder kap.

Afbeelding 9. Steenen bergmolen te Oler-Grathem, gezien uit het W. Deze molen „Marie Louise“ gedoopt, is gebouwd in 1874.

Afbeelding 10. Standaardmolen te Baexem. Een oude molen; dit was bij mijn bezoek aldaar reeds eenigszins op te maken uit de „borst“, die met leien was bedekt. Lang geleden heeft materiaal van „Aurora“ in Haelen gedraaid. Deze molen, staande te Baexem langs de spoorlijn, is waarschijnlijk rond 200 jaar oud. Zelfs de oudste ingezetenen van Baexem weten, uit overlevering, niets positiefs aangaande den bouw.

Hiermede sluiten we de bespreking van West-Limburgsche windgraanmolens. Mocht hier of daar nog een onjuistheid of onvolledigheid in het voorgaande schuilen: ondergeteekende houdt zich voor op- en aanmerkingen dienaangaande beleeft aanbevelen!

8. STEENEN GRONDMOLEN TE WESSEM

Dit laatste is wel geheel onjuist gebleken, want toen dat opstel onder de oogen der lezers kwam, had deze molen het juist tegen den storm moeten opgeven die hem in het holst van den nacht in den slaap verraste.....

Zondag 12 Januari 1930, de nacht van Zondag op Maandag, was een noodlottige nacht voor meer dan een Hollandsche molen.

Arbeiders, die dien nacht naar hun werk gingen op de N. V. Meelfabriek te Weert, aan den overkant der Zuid-Willemsvaart, zagen den molen van Vrakker draaien, woest onheilspellend..... averechts..... Al het buiten- en binnenwerk moest er aan..... alleen het grootste gedeelte van den steenen romp bleef vrijwel intact. Doch het was slechts een troosteloze ruïne en is het nog.....

Een grooter ongeluk gebeurde door den storm van denzelfden nacht in Groningen. Te Siddeburen woei n.l. een korenmolen om en kwam terecht op het huis van den eigenaar Swabendisse..... Ook elders verdwijnen de molens uit het Hollandsche landschap. Nog erger is, dat de molenaars te worstelen hebben met de tijdsomstandigheden. Daarom doet de vereeniging „de Hollandsche Molen“, gelijk op de vergadering te Roermond, 8 December 1932,

III.

AANVULLINGEN.

Op blz. 80 van het Februari-nummer 1930 van de Nedermaas is bij de bespreking van de molen te Weert-Keent de vermelding van het jaar van oprichting weggefallen. Dat is 1911.

Op dezelfde bladzijde van dat nummer schreven wij bij de bespreking van den bergmolen te Weert-Vrakker, langs het kanaal, o.m. „..... gebouwd in 1862. Als een bijzonderheid valt op, dat hij zoogenaamde zelfzwichting heeft; geen zeilen dus op de wieken, doch jalouzieën of kleppen, die door den molenaar in werking moeten worden gesteld. Gaat het hard waaien of stormen, dan openen de kleppen zich vanzelf en laten zoodoende den overtolligen wind ontsnappen...“

van den Limburgschen Molenaarsbond nog eens werd naar voren gebracht, zoo nuttig werk, wijl ze die molenaars steunt, wier bedrijf anders onmogelijk meer kan rendeeren, in verband met onvermijdelijke herstellingen en dergelijke.

Ook Limburg heeft zijn vereenigingen, op kleiner schaal, die warm voelen voor het behoud onzer molens. Ja, zeker zullen de molenaars deze magere jaren doorkomen, ondanks coöperatieve en particuliere maalmolens, wanneer ze doen als mijn buurman, die ook in de winterdagen zijn molen laat werken van 's morgens 7 tot 's avonds 10 uur..... Wat geenszins zeggen wil dat zulks hinderlijk is! Integendeel, want ook bij het schrijven dezer regelen glijdt de schaduw der wieken onverpoosd over mijn papier!

Verder heeft sinds een paar jaren de Vlaamsche Toeristenbond, een sterke wijdvertakte organisatie, haar groote aandacht gegeven aan het behoud der windmolens. Moge al die welgemeende pogingen met gunstigen uitslag be kroond worden!

Dat wenschen we eerstens voor de molenaars en tweedens voor het landschap der Nederlanden!

9. STEENEN BERGMOLEN TE OLER-GRATHEM

IV.

EEN NUTTIGE VINDING.

De meeste lezers weten wel uit hun dagblad dat ir. Dekker, van Leiden, er eenigen tijd geleden in geslaagd is om de kracht van den wind op de molenwieken ongeveer te verdrievoudigen, middels „de stroomlijn”. Het systeem-Dekker is de eenvoudigheid zelf..... voor wie het éénmaal wéét!

Ik ben niet verder geweest dan naar Weert-Leuken om het mijne te weten te komen aangaande ir. Dekker's uitvinding. Een nog jong „meulemeister” aldaar had zich dezen winter de moeite gegeven eens in Erp, N.B., te gaan neuzen rond een windmolen waarop de nieuwe vinding is toegepast. Onze molenmaker schetste daar in de gauwte de nuttige afwijking en bouwde daarna een molentje te Leuken volgens het thans bij de molenaars opgeld doend model. Aangezien echter de uitvinder op zijn systeem octrooi heeft verkregen en de toepassing van de stroomlijn in dezen tijd nog vrij kostbaar is, draaien tot nu toe in Nederland nog slechts twee windmolens volgens het nieuwe systeem, en wel te Amsterdam en Erp. Spoedig zal in West-Limburg evenwel ook het systeem-Dekker worden toegepast en wel aan een windmolen te Nederweert-Kreyel. Deze molen is een paar maanden geleden haast geheel door brand

10. STANDAARDMOLEN TE BAEXEM

verwoest. We gaven een afbeelding van dien molen in het Maart - nummer 1930 van dit tijdschrift op blz. 95, bij afbeelding 12. U vraagt me : wat is nu een stróómlijn ! Ja, 't zit m enkel in de wicken... Vóór de wicken, of juist : de balken, de roeden, is over de geheele lengte van plaatwerk een gleufvormige holte gemaakt, met openingen aan beide einden van elke wiek: de stroomlijn, waardoor de wind zoo bijzonder vat op de wicken heeft. Vóór het latwerk wordt, zoo noodig, het gewone zeil gespannen. Men zal zich afvragen : hoe wordt dit systeem toegepast bij zeer fellen wind, wanneer reeds bij betrekkelijke windstilte flink kan worden gemalen ? Me dunkt, met heel weinig moeite en kosten zal de stroomlijn kunnen worden uitgeschakeld.

Wellicht is zoo'n „euvel" inmiddels al onschadelijk gemaakt door den uitvinder. Het systeem-Dekker is voor onze molenaars een verheugend feit, waarbij zij wél zullen varen, wanneer de voortekenen niet bedriegen. Ik heb geen reden om aan de degelijkheid van ir. Dekker's werk te twijfelen, want toen ik het knap stuk „huisvlijt" te Leuken ging bekijken scheelde het geen haar of het molentje in vestzak-formaat, met een vlucht van ongeveer vier meter, vloerde me in de vijfde ronde ! Dit dreigend onheil ontlokte aan mijn gids de bekentenis dat ik dan niet de eerste zou zijn geweest wiens slapen onder hoogdruk kwamen... Het molentje stond eerst N.W. — 't was half April dit jaar — doch moest naar het N. worden gekruid, en wie ook niet van Noorderwind houdt : sportenthousiasten, kerseloesems en vroege aardappelen, het leuke Leuker molentje daar bij de aloude St. Jobs-kapel voelde er zich in zijn element. Ik kan me indenken dat het even boos op me werd toen ik hem in passant zijn zijn dagelijksch brood onderschepte, want is er de wind niet in hoofdzaak voor de zeilschepen en de molenaars ?

Hup ! systeem Dekker, moogt ge onze mölders ten zegen zijn : ge zijt het dan tevens voor Neêrlands wenkende landschap !

W. LENAERS.